

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ Κ.Ε. ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ
κατά της ΕΛΛΑΔΑΣ

(143/1996/762/963)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

16 Δεκεμβρίου 1997

Η απόφαση αυτή μπορεί να υποστεί διορθώσεις ως προς την μορφή πριν από την δημοσίευση της οριστικής εκδοχής της στο *Recueil des arrêts et décisions*, 1997, που εκδίδεται από την Carl Heymanns Verlag KG (Luxemburger Strasse 449, D - 50939 Cologne) η οποία αναλαμβάνει επίσης την διανομή του, σε συνεργασία, για ωρισμένες χώρες, με τα πρακτορεία πώλησης των οποίων ο κατάλογος αναγράφεται στην οπίσθια όψη.

Γραφείο Μεταφράσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, Αθήνα
Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères de la République Hellénique,
Athènes
Hellenic Republic, Ministry of Foreign Affairs, Translation Office, Athens

Κατάλογος των πρακτορείων πώλησης

Βέλγιο : Etablissements Emile Bruylant (rue de la Régence 67, B - 1000 Bruxelles)

Λουξεμβούργο : Librairie Promoculture [14, rue Duchscher (Place de Paris), B.P. 1142, L - 1011 Luxembourg-Gare)

Ολλανδία : B.V. Juridische Boekhandel & Antiquariaat A. Jongbloed & Zoon (Noordeinde 39, NL - 2514 GC La Haye/s-Gravenhage).

./..

ΠΕΡΙΛΗΨΗ¹

Απόφαση εκδοθείσα από τμήμα

Ελλάδα - αδυναμία της Κ.Ε. να είναι διάδικος σε δικαστήριο λόγω της άρνησης των πολιτικών δικαστηρίων να της αναγνωρίσουν την νομική προσωπικότητα.

I. ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Η αιτούσα Εκκλησία προσέφυγε έγκυρα στην Επιτροπή μέσω του καθολικού επισκόπου των νήσων Σύρου, Μήλου και Θήρας και αναπληρωτή επισκόπου της Κρήτης.

II. ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Παράπονα που αφορούν κατά κύριο λόγο στον περιορισμό στην άσκηση του δικαιώματος της προσφυγής σε ένα δικαστήριο.

III. ΑΡΘΡΟ 6 § 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

Από τη δημιουργία του Ελληνικού Κράτους, απουσία αμφισβήτησης της νομικής προσωπικότητας της Ελληνικής Κ.Ε. και των διαφόρων ενοριακών εκκλησιών από τις διοικητικές αρχές ή από τα δικαστήρια - αγορά, χρήση και μεταβίβαση κινητών και ακινήτων πραγμάτων, σύναψη συμβάσεων και συμμετοχή σε συναλλαγές - πλεονέκτημα απαλλαγών στο φορολογικό επίπεδο - ενώ η πάγια νομολογία και η διοικητική πρακτική δημιούργησαν, στη διάρκεια των χρόνων, μία νομική προστασία, τόσο επί περιουσιακών ζητημάτων όσο και σε ό,τι

1. Η περίληψη έχει συνταγεί από την γραμματεία και δεν δεσμεύει το Δικαστήριο.

αφορά το ζήτημα της εκπροσώπησης ενώπιον της δικαιοσύνης των διαφόρων καθολικών ενοριακών εκκλησιών, στην οποία η αιτούσα εκκλησία μπορούσε να βασίζεται εύλογα.

Καθυστερημένη τήρηση από την αιτούσα των κανόνων εσωτερικού δικαίου για την απόκτηση της νομικής προσωπικότητας ή της σύστασης ενώσεως προσώπων (άρθρο 62 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας) : θα είχε τον κίνδυνο να ερμηνευθεί ως ομολογία ότι αμέτρητες πράξεις που συνάφθηκαν στο παρελθόν δεν ήταν έγκυρες - μεταβίβαση πραγμάτων σε ένα προβληματικό νέο νομικό πρόσωπο.

Η ανικανότητα της αιτούσας να είναι διάδικος επιβεβαιώθηκε από το ακυρωτικό δικαστήριο : πραγματικός περιορισμός που την εμπόδισε εν προκειμένω, και την εμποδίζει στο εξής, να ζητήσει από τα δικαστήρια να κρίνουν επί οποιασδήποτε διαφοράς σχετικής με τα δικαιώματα κυριότητός της.

Προσβολή της ίδιας της ουσίας του "δικαιώματος σε δικαστήριο".

Συμπέρασμα : παραβίαση (ομόφωνα).

IV. ΑΡΘΡΟ 14 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ, ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 6 § 1

Η αιτούσα εκκλησία, ιδιοκτήτρια του οικοπέδου και των κτιρίων της, εμποδίστηκε από το να είναι διάδικος για να τα προστατεύσει ενώ η Ορθόδοξη Εκκλησία ή η εβραϊκή κοινότητα μπορούν να το πράξουν για να προστατεύσουν τα δικά τους χωρίς καμία διατύπωση ή διαδικασία.

Καμμία αντικειμενική ή εύλογη αιτιολογία για μία τέτοια διαφορά μεταχείρισης.

Συμπέρασμα : παραβίαση (ομόφωνα).

**V. ΑΡΘΡΑ 9 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΚΑΙ 1 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ
ΑΡΙΘ. 1, ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΑ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΑ Ή ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ
ΤΟ ΑΡΘΡΟ 14 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ**

Δεν συντρέχει λόγος να εξετασθεί η υπόθεση υπό το πρίσμα των διατάξεων αυτών (ομόφωνα).

VI. ΑΡΘΡΟ 50 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

A. Υλική ζημία

Την οποία υπέστη εξαιτίας της αδυναμίας του να είναι διάδικος για να επιτύχει την αποκατάσταση του εξωτερικού τοίχου.

B. Εξοδα και δικαστική δαπάνη

Το αιτούμενο ποσό είναι εύλογο.

Συμπέρασμα : Το εναγόμενο Κράτος υποχρεούται να καταβάλει στην αιτούσα ρισμένα ποσά για την υλική ζημία, έξοδα και δικαστική δαπάνη (ομόφωνα).

**ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
21.1.1975, Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου - 28.5.1985,
Ashingdane κατά Ηνωμένου Βασιλείου.**

./..

Στην υπόθεση της Κ.Ε.Ι. ; των Χανίων κατά
της Ελλάδος¹,

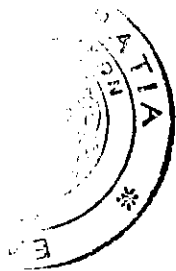
Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, συγκροτηθέν, σύμφωνα με το άρθρο 43 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών ("η Σύμβαση") και με τις σχετικές διατάξεις του κανονισμού Α², σε τμήμα αποτελούμενο από τους δικαστές των οποίων τα ονόματα ακολουθούν :

ΚΚ. R. BERNHARDT, πρόεδρος,
F. GÖLCÜKLÜ,
A. SPIELMAN,
J. DE MEYER,
N. ΒΑΛΤΙΚΟΣ,
R. PEKKANEN,
Α.Ν. ΛΟΙΖΟΥ,
Α.Β. ΒΑΚΑ,
L. WILDHABER,

καθώς και από τους κκ. Η. PETZOLD, γραμματέα, και Ρ.Ι.
MAHONEY, βοηθό γραμματέως,

Σημειώσεις του γραμματέως

1. Η υπόθεση φέρει τον αριθμό 143/1996/762/963. Οι δύο πρώτοι αριθμοί προσδιορίζουν την σειρά στο έτος εισαγωγής της αίτησης, οι δύο τελευταίοι την θέση στον κατάλογο των υποθέσεων του Δικαστηρίου από την αρχή και σ' αυτόν των αντίστοιχων αρχικών αιτήσεων (στην Επιτροπή).
2. Ο κανονισμός Α εφαρμόζεται σε όλες τις υποθέσεις που ήλθαν στο Δικαστήριο πριν από την έναρξη ισχύος του Πρωτοκόλλου αριθ. 9 (1η Οκτωβρίου 1994) και, μετά από αυτήν, μόνον στις υποθέσεις που αφορούν Κράτη τα οποία δεν δεσμεύονται από το Πρωτόκολλο αυτό. Αντιστοιχεί στον κανονισμό που άρχισε να ισχύει την 1η Ιανουαρίου 1983 και από τότε τροποποιήθηκε πολλές φορές.

Αφού συνεδρίασε σε διάσκεψη στις 27 Σεπτεμβρίου και στις 29 Νοεμβρίου 1997,

Εκδίδει την πιο κάτω απόφαση που αποφασίσθηκε την προαναφερόμενη τελευταία ημερομηνία :

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση εισήχθη στο Δικαστήριο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ("η Επιτροπή") στις 28 Οκτωβρίου 1996, μέσα στην τρίμηνη προθεσμία που χορηγούν τα άρθρα 32 § 1 και 47 της Σύμβασης. Αρχικά υπεβλήθη μία αίτηση (αριθμός 25528/94) που στρεφόταν κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας και της οποίας ένας υπήκοος, ο Εκλαμπρότατος Φραγκίσκος Παπαμανώλης, καθολικός επίσκοπος των νήσων Σύρου, Μήλου και Θήρας και αναπληρωτής επίσκοπος της Κρήτης, είχε προσφύγει στην Επιτροπή στις 2 Αυγούστου 1994 δυνάμει του άρθρου 25, στο όνομα της Κ Ε των Χανίων (παράγραφος 26 πιο κάτω).

Η αίτηση της Επιτροπής παραπέμπει στα άρθρα 44 και 48 καθώς και στην ελληνική δήλωση που αναγνωρίζει την υποχρεωτική δικαιοδοσία του Δικαστηρίου (άρθρο 46). Έχει ως αντικείμενο να επιτύχει την έκδοση μίας απόφασης επί του ζητήματος αν τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης αποκαλύπτουν παραβίαση από το εναγόμενο Κράτος έναντι των απαιτήσεων των άρθρων 6, 9 και 14 της Σύμβασης και 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1.

2. Σε απάντηση της πρόσκλησης που προβλέπεται από το άρθρο 33 § 3 δ) του κανονισμού Α, η αιτούσα εξέφρασε την επιθυμία να συμμετάσχει στη δίκη και διόρισε τους δικηγόρους της.

3. Το προς συγκρότηση τμήμα συμπεριελάμβανε αυτοδικαίως τον κύριο Ν. Βαλτικό, εκλεγμένο δικαστή ελληνικής υπηκοότητας (άρθρο 43 της Σύμβασης) και τον κύριο R. Bernhardt,

αντιπρόεδρο του Δικαστηρίου (άρθρο 21 § 4 β) του κανονισμού A). Στις 29 Οκτωβρίου 1996, παρουσία του Γραμματέως, ο πρόεδρος του Δικαστηρίου κύριος R. Ryssdal, κλήρωσε τα ονόματα των επτά άλλων μελών, ήτοι των κυρίων F. Gölcüklü, A. Spielmann, J. De Meyer, R. Pekkanen, A.N. Loizou, A.B. Baka και L. Wildhaber, παρουσία του γραμματέως (άρθρα 43 *in fine* της Σύμβασης και 21 § 5 του κανονισμού A).

4. Με την ιδιότητα του προέδρου του τμήματος (άρθρο 21 § 6 του κανονισμού A) ο κύριος Bernhardt συνεννοήθηκε μέσω του γραμματέως με τον αντιπρόσωπο της ελληνικής κυβέρνησης ("η Κυβέρνηση"), τους πληρεξουσίους της αιτούσας και τον εκπρόσωπο της Επιτροπής σχετικά με την οργάνωση της διαδικασίας (άρθρα 37 § 1 και 38). Σύμφωνα με την απόφαση που εκδόθηκε ακολούθως, ο γραμματέας έλαβε τα υπομνήματα της αιτούσας στις 16 Ιουνίου και 15 Ιουλίου 1997 και αυτό της Κυβέρνησης στις 10 Ιουλίου 1997.

5. Σύμφωνα με την απόφαση του Προέδρου, η συζήτηση διεξήχθη δημοσίως στις 22 Σεπτεμβρίου 1997 στο Μέγαρο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Στρασβούργο. Το Δικαστήριο είχε συνέλθει προηγουμένως σε μία συνεδρίαση προετοιμασίας.

Παρέστησαν :

- για την Κυβέρνηση
  - ο κ. Φ. Γεωργακόπουλος, Σύμβουλος στο
Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, αντιπρόσωπος,
  - η κ. Κ. Γρηγορίου, Δικαστική Αντιπρόσωπος
στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, σύμβουλος.

- για την Επιτροπή
  - ο κ. D. Svaby, εκπρόσωπος.

- για τον αιτούντα

μηνών σε περίπτωση μη συμμόρφωσής τους με την απόφαση.

Οι εναγόμενοι προέβαλαν μία ένσταση απαραδέκτου λόγω έλλειψης νομικής προσωπικότητας των καθολικών εκκλησιών στην Ελλάδα, γεγονός που κατ'αυτούς την εμπόδιζε να είναι διάδικος.

Η αιτούσα απέκρουσε την ένσταση υποστηρίζοντας ότι αποτελούσε μιά εκκλησία-μοναστήρι, που ιδρύθηκε και εγκρίθηκε πριν το 1830 και αναγνωρίσθηκε με το πρωτόκολλο του Λονδίνου της 3 Φεβρουαρίου 1830. Ειδικότερα, υπογράμμισε ότι ήταν ένα μοναστήρι μοναχών καπουτσίνων, που είχε εγκριθεί πριν το 1830 και ανήκε στην επισκοπή της Σύρου και της Θήρας η οποία απολαμβάνει νομικής αυτοτέλειας.

9. Στις 18 Οκτωβρίου 1988, το Ειρηνοδικείο αναγνώρισε την εκκλησία ως κυρία του τοίχου και διέταξε τους εναγόμενους να τον ανακατασκευάσουν μέχρι το αρχικό ύψος του. Σε ό,τι αφορά την ένσταση του απαραδέκτου, την έκρινε αβάσιμη : πράγματι, δέχθηκε τα επιχειρήματα της αιτούσας εκκλησίας, των οποίων η βασιμότητα - διαπίστωση - προέκυπτε από την αρχιερατική σφραγίδα της 20 Ιουνίου 1974 η οποία προσκομίστηκε στη δικογραφία. Εξάλλου, σημείωσε ότι ο αββάς ήταν ο διαχειριστής της περιουσίας του και είχε επομένως το δικαίωμα να την εκπροσωπήσει ενώπιον της δικαιοσύνης.

Β. Η διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου των Χανίων
δικάζοντος κατ'έφεση

10. Οι εναγόμενοι άσκησαν έφεση κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Πρωτοδικείου των Χανίων στις 8 Δεκεμβρίου 1988.

11. Στις 18 Μαΐου 1989, το Πρωτοδικείο, κάνοντας δεκτούς τους ισχυρισμούς των εκκαλούντων, ακύρωσε την απόφαση για

τους ακόλουθους λόγους :

“(…)

Οι διατάξεις της συνθήκης των Σεβρών της 10 Αυγούστου 1920, η οποία διατηρήθηκε σε ισχύ με το πρωτόκολλο αριθ. 16 της συνθήκης της Λωζάννης της 24 Ιουλίου 1923, υποχρεώνουν την Ελλάδα να εξασφαλίζει την θρησκευτική ελευθερία, την ελευθερία της λατρείας και την ισότητα των Ελλήνων ενώπιον του νόμου ανεξάρτητα από το θρήσκευμα, ελευθερίες προστατεύονται άλλωστε από τα άρθρα 4, 5 και 13 του ισχύοντος Συντάγματος -, αλλά δεν προβλέπουν ότι τα θρησκευτικά ή άλλα ιδρύματα που έχουν ιδρυθεί από μία συγκεκριμένη θρησκευτική μειονότητα μπορούν να αποκτήσουν την νομική προσωπικότητα χωρίς να τηρήσουν τους νόμους του Κράτους που σχετίζονται με την απόκτηση της προσωπικότητος αυτής. Εξάλλου, με το τρίτο πρωτόκολλο της 3 Φεβρουαρίου 1830 των προστατιδών δυνάμεων, που ψηφίστηκε στο Λονδίνο και κυρώθηκε στην Ελλάδα με το μνημόνιο της 10 Απριλίου 1830 της ελληνικής Γερουσίας, (...) δεν αναγνωρίστηκε στους επισκόπους της δυτικής Εκκλησίας μία δικαιοδοσία άλλη εκτός από την πνευματική και την διοικητική, δηλαδή αυτήν που αναφέρεται στην εσωτερική τάξη της Εκκλησίας αυτής, και οι διατάξεις του εκκλησιαστικού δικαίου που διέπει την Καθολική Ρωμαϊκή Εκκλησία, οι οποίες αποδίδουν νομική προσωπικότητα στα μοναστήρια και τα άλλα εκκλησιαστικά ιδρύματα που ιδρύθηκαν με πράξη των επισκόπων της Εκκλησίας αυτής, δεν εισήχθησαν.

Εν προκειμένω, η αγία εκκλησία και η αγία μονή των μοναχών καπουτσίνων, των οποίων η ημερομηνία ίδρυσης

δεν προκύπτει από την δικογραφία, δεν απέκτησαν την νομική προσωπικότητα από το μόνο γεγονός της ίδρυσής τους από τον αρμόδιο επίσκοπο στην Ελλάδα, χωρίς την τήρηση των διατυπώσεων των ελληνικών νόμων σχετικά με την απόκτηση της προσωπικότητας αυτής. Κατά συνέπεια, πρόκειται για πρόσωπα ανύπαρκτα και η αγωγή τους θα έπρεπε να απορριφθεί για τον λόγο αυτό και σύμφωνα με το άρθρο 62 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Η μη τήρηση των νόμων του Κράτους σχετικά με την απόκτηση της νομικής προσωπικότητας ομολογείται από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους. Πρέπει να σημειωθεί ότι ακόμη και αν αυτή η εκκλησία έχει ιδρυθεί πριν το 1830, δεν έχει αποκτήσει, σύμφωνα με όσα εκτίθενται πιο πάνω, την νομική προσωπικότητα, αφού δεν τήρησε τους νόμους του Κράτους.

(...).”

Γ. Η διαδικασία ενώπιον του Αρείου Πάγου

12. Στις 14 Δεκεμβρίου 1990, η εκκλησία κατέθεσε αίτηση αναίρεσης, επικαλούμενη την παραβίαση του πρωτοκόλλου του Λονδίνου της 3 Φεβρουαρίου 1830, σε συνδυασμό με το μνημόνιο της Ελληνικής Γερουσίας της 10 Απριλίου 1830, των άρθρων 8 της συνθήκης των Σεβρών του 1920, 13 του Αστικού Κώδικα, 13 και 20 του Συντάγματος, καθώς και του άρθρου 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Στην εισήγησή του της 10 Δεκεμβρίου 1992, ο εισηγητής του Αρείου Πάγου αποφάνθηκε υπέρ της αναίρεσης της απόφασης της 18 Μαΐου 1989 : υπενθύμισε ότι, σύμφωνα με το άρθρο 13 § 2 του Συντάγματος και του άρθρου 8 της συνθήκης των Σεβρών, οι έλληνες υπήκοοι που ανήκουν σε θρησκευτικές μειονότητες

απολαμβάνουν της ίδιας νομικής και πραγματικής προστασίας και των ιδίων εγγυήσεων με τους άλλους έλληνες υπηκόους και ειδικότερα διαθέτουν ένα ίσο δικαίωμα να εγκαθιστούν θρησκευτικά ιδρύματα και να ασκούν ελεύθερα την θρησκεία τους. Επίσης, σύμφωνα με το εκκλησιαστικό δίκαιο της Ρωμαϊκής Καθολικής Εκκλησίας, οι εκκλησίες και οι μονές που έχουν ιδρυθεί με την έγκριση της Αγίας Εδρας διαθέτουν νομική προσωπικότητα χωρίς να είναι απαραίτητο γι' αυτό να τηρηθούν οι διατυπώσεις που προβλέπονται από τους ελληνικούς νόμους. Ένας τέτοιος περιορισμός θα ήταν αντίθετος προς τα άρθρα 13 του Συντάγματος και 8 της συνθήκης των Σεβρών.

13. Με απόφαση της 2 Μαρτίου 1994, ο Αρειος Πάγος απέρριψε την αίτηση αναίρεσης με τους ακόλουθους όρους :

“(…)

[Η συνθήκη των Σεβρών], η οποία κυρώθηκε με νόμο, διατηρήθηκε ως εσωτερικό δίκαιο, αλλά στο μέτρο που το κείμενό της καλύπτεται από την Σύμβαση προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία είναι πολύ ευρύτερη, πρέπει να θεωρηθεί ότι η συνθήκη αυτή καταργήθηκε από το μεταγενέστερο κείμενο αυτής της Σύμβασης που επιδιώκει τον ίδιο σκοπό. Εν τούτοις, οι ειδικές διατάξεις της συνθήκης που δεν επαναλαμβάνονται στη Σύμβαση της Ρώμης και δεν έρχονται σε αντίθεση με την τελευταία, πρέπει να θεωρούνται ότι παραμένουν σε ισχύ. Με τη Σύμβαση αυτή, η Ελλάδα προστατεύει, μεταξύ άλλων, την θρησκευτική ελευθερία όχι μόνον των μειονοτήτων αλλά οποιουδήποτε υπαγομένου στην δικαιοδοσία της προσώπου, ανεξάρτητα από θρησκεία, την εθνική καταγωγή του, την προέλευσή του από μία εθνική μειονότητα, κλπ. Το άρθρο 13

§ 2 του Συντάγματος, που αναγορεύει την ελευθερία κάθε “γνωστής” θρησκείας και την ακώλυτη άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων, είναι επίσης σύμφωνο προς το περιεχόμενο [της Σύμβασης αυτής].

Λαμβάνοντας υπόψη ό,τι εκτίθεται πιό πάνω, είναι σαφές ότι οι πιό πάνω αναφερόμενες διατάξεις εξασφαλίζουν στις θρησκευτικές μειονότητες την θρησκευτική ελευθερία, την ελευθερία της λατρείας και την θρησκευτική ισότητα και, κατ’επέκταση, το δικαίωμα να ιδρύουν σωματεία και θρησκευτικά ιδρύματα, τα οποία αποκτούν την νομική προσωπικότητα αυτοδικαίως, αλλά μόνον αφού έχουν τηρήσει τους νόμους του Κράτους σχετικά με την απόκτηση αυτή (...). Ορίζεται μάλιστα (άρθρο 13 § 4 του Συντάγματος) ότι οι θρησκευτικές πεποιθήσεις των μειονοτήτων δεν μπορούν να αποτελέσουν μία νόμιμη αιτία που να τις απαλλάσσει από την τήρηση των πιό πάνω αναφερομένων νόμων για την απόκτηση της νομικής προσωπικότητας που είναι μία προϋπόθεση για την ικανότητα της παράστασης ενώπιον της δικαιοσύνης, δυνάμει του άρθρου 62 εδάφιο α) του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (...). Κατά συνέπεια, για να έχει εφαρμογή το άρθρο 20 του Συντάγματος, σύμφωνα με τους όρους του οποίου όλοι έχουν δικαίωμα να αναζητήσουν νομική προστασία ενώπιον των δικαστηρίων, η συνδρομή των πιό πάνω νομίμων προϋποθέσεων είναι απαραίτητη. Εξάλλου, αφού το άρθρο 13 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα (...) ορίζει ότι μόνον τα νομικά πρόσωπα που έχουν “συσταθεί νόμιμα” κατά την ημερομηνία της ψήφισης του Αστικού Κώδικα, συνεχίζουν να υφίστανται, το δικαστήριο της ουσίας ορθά κατέληξε στην κρίση ότι το άρθρο 20 δεν έχει εφαρμογή εν προκειμένω, λαμβανομένου

υπόψη του γεγονότος ότι οι διατυπώσεις που απαιτούνται από τους ελληνικούς νόμους για την απόκτηση της νομικής προσωπικότητας δεν είχαν τηρηθεί από αυτούς που άσκησαν την αίτηση αναίρεσης.”

II. ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ

A. Οι νομικές διατάξεις

1. Το Σύνταγμα

14. Τα σχετικά άρθρα του Συντάγματος έχουν ως εξής :

Άρθρο 3

“1. Επικρατούσα θρησκεία εν Ελλάδι είναι η της Ανατολικής Ορθόδοξου του Χριστού Εκκλησίας. Η Ορθόδοξος Εκκλησία της Ελλάδος, κεφαλήν γνωρίζουσα τον Κύριον ημών Ιησούν Χριστόν, υπάρχει αναποσπάστως ηνωμένη δογματικώς μετά της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης και πάσης άλλης ομοδόξου του Χριστού Εκκλησίας, τηρούσα απαρασαλεύτως, ως εκείναι, τους ιερούς αποστολικούς και συνοδικούς κανόνες και τας ιεράς παραδόσεις. Είναι αυτοκέφαλος και διοικείται υπό την Ιεράς Συνόδου των εν ενεργεία Αρχιερέων και της εκ ταύτης προερχομένης Διαρκούς Ιεράς Συνόδου, συγκροτουμένης ως ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας ορίζει, τηρουμένων των διατάξεων του Πατριαρχικού Τόμου της κθ' (29) Ιουνίου του έτους 1850 και της Συνοδικής Πράξεως της 4ης Σεπτεμβρίου 1928.

2. Το υφιστάμενον εις ωρισμένας περιοχάς του Κράτους

εκκλησιαστικόν καθεστώς δεν αντίκειται εις τας διατάξεις της προηγουμένης παραγράφου.

3. Το κείμενον της Αγίας Γραφής τηρείται αναλλοίωτον. Η εις άλλον γνωστικόν τύπον επίσημος μετάφρασις τούτου, άνευ εγκρίσεως της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος και της εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, απαγορεύεται."

Άρθρο 13

"1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως είναι απαραβίαστος. Η απόλαυσις των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται εκ των θρησκευτικών εκάστου πεποιθήσεων.

2. Πάσα γνωστή θρησκεία είναι ελευθέρα και τα της λατρείας αυτής τελούνται ακωλύτως υπό την προστασίαν των νόμων. Η άσκησις της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλη την δημόσιαν τάξιν ή τα χρηστά ήθη. Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται.

3. Οι λειτουργοί όλων των γνωστών θρησκείων υπόκεινται εις την αυτήν εποπτείαν της Πολιτείας και εις τας αυτάς έναντι ταύτης υποχρεώσεις, ως και οι της επικρατούσης θρησκείας.

4. Ουδείς δύναται ένεκα των θρησκευτικών αυτού πεποιθήσεων να απαλλαγή της εκπληρώσεως των προς το Κράτος υποχρεώσεων ή να αρνηθή την συμμόρφωσίν του προς τους νόμους.

5. Ουδείς όρκος επιβάλλεται άνευ νόμου ορίζοντος και τον τύπον αυτού.”

2. Ο Αστικός Κώδικας

15. Το άρθρο 13 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα ορίζει :

“Τα νομικά πρόσωπα που έχουν συσταθεί νόμιμα κατά την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα [23 Φεβρουαρίου 1946], εξακολουθούν να υπάρχουν. Σχετικά με την ικανότητα και τη διοίκηση ή λειτουργία τους, εφαρμόζονται σ’αυτά οι σχετικές διατάξεις του Κώδικα.”

16. Το άρθρο 61 του Αστικού Κώδικα δίνει τον ακόλουθο ορισμό του νομικού προσώπου γενικά :

“Ένωση προσώπων για την επιδίωξη ορισμένου σκοπού, καθώς επίσης σύνολο περιουσίας που έχει ταχθεί στην εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού, μπορούν να αποκτήσουν προσωπικότητα (νομικό πρόσωπο), αν τηρηθούν οι όροι που αναγράφει ο νόμος.”

17. Τα νομικά πρόσωπα που καθιερώνονται από τον Αστικό κώδικα είναι τα σωματεία (άρθρα 78 και επόμενα), τα ιδρύματα (άρθρα 108 και επόμενα), και οι επιτροπές εράνων (άρθρα 122 και επόμενα). Σε ό,τι αφορά τις αστικές εταιρίες, δεν αποκτούν την νομική προσωπικότητα παρά μόνον αφού τηρήσουν τις διατυπώσεις δημοσιότητας που ορίζονται από τον νόμο για τις ομόρρυθμες εταιρίες (άρθρα 741 και επόμενα, άρθρο 784). Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ο Αστικός Κώδικας εφαρμόζει τις σχετικές με τις εταιρίες διατάξεις στις ενώσεις προσώπων που

έχουν συσταθεί για την επιδίωξη ενός σκοπού, χωρίς πάντως να είναι σωματεία (άρθρο 107).

3. Ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας

18. Σύμφωνα με το άρθρο 62 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, "Όποιος έχει την ικανότητα να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων έχει και την ικανότητα να είναι διάδικος. Ενώσεις προσώπων που επιδιώκουν κάποιο σκοπό, χωρίς να είναι σωματεία, καθώς και οι εταιρίες που δεν έχουν νομική προσωπικότητα μπορούν να είναι διάδικοι."

Αυτή η έννοια της ένωσης προσώπων φαίνεται σύμφωνη προς εκείνη της ένωσης κοινού συμφέροντος στο ελληνικό δίκαιο, αφού η νομολογία έχει δεχθεί την έννοια αυτή για την συνιδιοκτησία πλοίου, για πολιτικό κόμμα ή για την ένωση των συνιδιοκτητών μίας πολυκατοικίας.

4. Ο νόμος 590/1977 σχετικά με τον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος

19. Το άρθρο 1 § 4 του νόμου 590/1977 σχετικά με τον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος αποδίδει στην Ορθόδοξη Εκκλησία, καθώς και σε ορισμένα από τα όργανά της, τη νομική προσωπικότητα δημοσίου δικαίου, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τις "έννομες σχέσεις τους".

5. Η συνθήκη των Σεβρών της 10 Αυγούστου 1920

20. Το άρθρο 8 της Συνθήκης των Σεβρών της 10 Αυγούστου 1920 ορίζει :

“Οι έλληνες υπήκοοι που ανήκουν σε εθνικές, θρησκευτικές και γλωσσολογικές μειονότητες θα απολαμβάνουν της ίδιας νομικής και πραγματικής προστασίας και των ιδίων εγγυήσεων με τους άλλους έλληνες υπηκόους. Θα έχουν ειδικότερα ίσο δικαίωμα να συστήνουν, διευθύνουν και ελέγχουν, με έξοδά τους, φιλανθρωπικά, θρησκευτικά ή κοινωνικά ιδρύματα, σχολεία ή άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, με το δικαίωμα να κάνουν εκεί ελεύθερη χρήση της γλώσσας τους και να ασκούν ελεύθερα την θρησκεία τους.”

Β. Η νομολογία

21. Στο υπόμνημά της προς το Δικαστήριο, η αιτούσα συνήψε μία σειρά αποφάσεων που έχουν εκδοθεί από τα ανώτερα δικαστήρια της χώρας και που στηρίζουν κατ'αυτήν τον ισχυρισμό της σύμφωνα με τον οποίο ούτε η νομική προσωπικότητα της Καθολικής Εκκλησίας της Ελλάδος ούτε η ικανότητά της να είναι διάδικος αμφισβητήθηκαν ποτέ. Πρόκειται για τις ακόλουθες αποφάσεις :

- την απόφαση αριθ. 142/1889 του Αρείου Πάγου, σύμφωνα με την οποία ο αρμόδιος καθολικός επίσκοπος εκπροσωπεί στη δικαιοσύνη το νομικό πρόσωπο της Καθολικής Εκκλησίας και των ενοριακών εκκλησιών της, για την προστασία της περιουσίας τους, και τούτο σύμφωνα με τους όρους του καθολικού εκκλησιαστικού δικαίου, το οποίο έχει πλήρη εφαρμογή στην Ελλάδα, στο μέτρο που δεν έρχεται σε αντίθεση με τις διατάξεις του εθνικού δικαίου.

- την απόφαση αριθ. 1437/1896 του Εφετείου Αθηνών, η οποία έκρινε προς την ίδια κατεύθυνση και σύμφωνα με την οποία το εκκλησιαστικό δίκαιο της Καθολικής Εκκλησίας αναγνωρίσθηκε από το πρωτόκολλο της 3 Φεβρουαρίου 1830 “ως έχον ισχύ νόμου” στην Ελλάδα.

- την απόφαση αριθ. 256/1902 του Εφετείου Αθηνών, η οποία έκρινε ότι στον Πάπα ανήκει η αρμοδιότητα να διορίσει τους διαχειριστές της εκκλησιαστικής περιουσίας της Καθολικής Εκκλησίας στο τοπικό επίπεδο και, επιπλέον, ότι δεν υπάρχει καμία ανάγκη για τις καθολικές ενοριακές εκκλησίες "αφού αυτές έχουν εγκατασταθεί και έχουν νόμιμη υπόσταση, να λάβουν έγκριση από τις αρχές του Κράτους για να αποκτήσουν την νομική προσωπικότητά (τους)".

- την απόφαση αριθ. 45/1931 του Εφετείου Αιγαίου, σύμφωνα με την οποία οι καθολικές ενοριακές εκκλησίες εκπροσωπούνται από πρόσωπα που διορίζονται από τον Πάπα, σύμφωνα με το εκκλησιαστικό δίκαιο.

- την απόφαση αριθ. 1885/1946 του Εφετείου Αθηνών - η πρώτη που εκδόθηκε πάνω στο θέμα αυτό μετά την έναρξη ισχύος του Αστικού Κώδικα μέσα στο ίδιο έτος -, σύμφωνα με την οποία τα νομικά πρόσωπα που έχουν συσταθεί πριν το 1946 αναγνωρίζονται πλήρως δυνάμει του άρθρου 13 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα. Σε ό,τι αφορά, ειδικότερα, τα ιδρύματα της Καθολικής Εκκλησίας στην Ελλάδα, σύμφωνα με την ίδια αυτή απόφαση, οι καθολικοί επίσκοποι έχουν την "ειδική" εξουσία να τα συστήσουν με μονομερή πράξη, χωρίς να είναι απαραίτητο να λάβει η πράξη αυτή μία οποιαδήποτε μορφή ή να υποβληθεί σε μία οποιαδήποτε προηγούμενη έγκριση.

- την απόφαση αριθ. 2716/1973 του δευτέρου τμήματος του Συμβουλίου Επικρατείας, η οποία αναγνώρισε την νομική προσωπικότητα του καθολικού μοναστηριού των Αδελφών Ουρσουλίνων της Τήνου, που ιδρύθηκε νόμιμα το 1865 και με το οποίο ήταν συνδεδεμένο το καθολικό σχολείο που λειτουργούσε με το ίδιο όνομα στην Αθήνα.

- την απόφαση αριθ. 1292/1977 της ολομέλειας του Συμβουλίου Επικρατείας, η οποία αναγνωρίζει την νομική

προσωπικότητα της ενοριακής εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή της Θήρας σε μία υπόθεση απαλλοτρίωσης για λόγους δημοσίου συμφέροντος.

- την απόφαση αριθ. 101/1979 του Εφετείου Αιγαίου, που εκδόθηκε σε μία υπόθεση παράνομης παρέμβασης στα δικαιώματα νομής και κυριότητας της ίδιας ενοριακής εκκλησίας της Θήρας, της οποίας η ικανότητα να είναι διάδικος επικυρώθηκε επίσημα.

Αντίθετα, μετά την απόφαση αριθ. 360/1994 που εκδόθηκε από τον Αρειο Πάγο μέσα στο πλαίσιο της παρούσας υπόθεσης, το Εφετείο Κρήτης απέρριψε μία αγωγή που ασκήθηκε από κοινού από την επισκοπική καθολική εκκλησία της Κρήτης και την αιτούσα οι οποίες ζητούσαν την απόδοση ενός μισθωμένου ακινήτου, και τούτο με την επίκληση της ανικανότητας των εναγουσών να είναι διάδικοι, λόγω έλλειψης νομικής προσωπικότητας (απόφαση αριθ. 408/1995).

22. Από την πλευρά της, η Κυβέρνηση ανέφερε μία απόφαση του Συμβουλίου Επικρατείας (αριθ. 239/1966) η οποία έκρινε ότι ένα μοναστήρι, που ιδρύθηκε το 1963 από μία πράξη του καθολικού επισκόπου της Ελλάδας, δεν είχε αποκτήσει από μόνο το γεγονός αυτό την νομική προσωπικότητα. Το Συμβούλιο Επικρατείας χρησιμοποίησε τους ακόλουθους όρους :

“Το τρίτο πρωτόκολλο της 3 Φεβρουαρίου 1830 των προστατιδών δυνάμεων, που ψηφίστηκε στη Ρώμη και κυρώθηκε στην Ελλάδα με το μνημόνιο της 10 Απριλίου 1830 της Ελληνικής Γερουσίας (...) στόχευε στο να εξασφαλίσει την ελευθερία της θρησκείας και την ελεύθερη άσκηση της λατρείας των καθολικών που είναι εγκατεστημένοι στην Ελλάδα και αναγνώριζε στους επισκόπους της δυτικής Εκκλησίας μόνον πνευματική και διοικητική εξουσία, δηλαδή αναφερόμενη στην εσωτερική

τάξη της Εκκλησίας αυτής, ενώ οι διατάξεις του εκκλησιαστικού δικαίου που διέπει την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, οι οποίες δίνουν την νομική προσωπικότητα στα μοναστήρια και στα άλλα εκκλησιαστικά ιδρύματα που έχουν ιδρυθεί με πράξη των επισκόπων της Εκκλησίας αυτής δεν έχουν εισαχθεί. Η νομική προσωπικότητα των εκκλησιαστικών ιδρυμάτων είναι ένα ζήτημα που δεν αναφέρεται στην λατρεία και την εσωτερική τάξη της εκκλησίας, αλλά που αφορά κατά πρώτο λόγο την έννομη τάξη του Κράτους και, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να υπάρχει παρά μόνον αν έχει αναγνωρισθεί από τον νόμο.”

23. Τέλος, με μία απόφαση (αριθ. 1099/1985) του 1985, ο Αρειος Πάγος έκρινε ότι ο αββάς ενός μοναστικού ιδρύματος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας νομιμοποιείται να το εκπροσωπήσει ενώπιον της δικαιοσύνης για τα ζητήματα που αφορούν την περιουσία του, χωρίς την έγγραφη εξουσιοδότηση του τοπικού επισκόπου που προβλέπεται από τον κανόνα 1526.

Γ. Η διοικητική και συμβολαιογραφική πρακτική

24. Σύμφωνα με την αιτούσα εκκλησία, πολυάριθμες συμβολαιογραφικές πράξεις στις οποίες η Καθολική Εκκλησία της Ελλάδος και/ή οι ενοριακές καθολικές εκκλησίες ήσαν συμβαλλόμενες, νόμιμα εκπροσωπούμενες από πληρεξούσιους σύμφωνα με το καθολικό εκκλησιαστικό δίκαιο, βεβαιώνουν χωρίς αμφιβολία ότι, σε ό,τι αφορά την περιουσία τους, η νομική προσωπικότητά τους δεν αμφισβητήθηκε ποτέ. Ως παράδειγμα, προσκομίζει τα ακόλουθα έγγραφα :

- το συμβόλαιο πώλησης αριθ. 17955/1915 δυνάμει του οποίου ο καθολικός καθεδρικός ναός της Αθήνας, νόμιμα

εκπροσωπούμενος από τον αρχιεπίσκοπο των ελλήνων καθολικών, αγόρασε ένα οικόπεδο 12.500 τετραγωνικών μέτρων που βρίσκεται στο προάστειο των Αθηνών Ηράκλειο. Στο συμβόλαιο αυτό προσαρτήθηκε ένα πιστοποιητικό του Υποθηκοφυλακείου Αθηνών με ημερομηνία 13 Ιουνίου 1997, που επιβεβαιώνει την μεταγραφή του σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.

- το συμβόλαιο πώλησης αριθ. 5027/1936 δυνάμει του οποίου η αιτούσα εκκλησία, νόμιμα εκπροσωπούμενη, αγόρασε ένα κατάστημα στο κέντρο της πόλης των Χανίων.

- το συμβόλαιο πώλησης αριθ. 271/1955 δυνάμει του οποίου ο καθολικός καθεδρικός ναός της Αθήνας, νόμιμα εκπροσωπούμενος, αγόρασε ένα κτίριο τεσσάρων ορόφων στο κέντρο της πόλης της Αθήνας, και στο οποίο έχει προσαρτηθεί ένα πιστοποιητικό του Υποθηκοφυλακείου Αθηνών με ημερομηνία 13 Ιουνίου 1997, που επιβεβαιώνει την μεταγραφή του σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.

- το συμβόλαιο πώλησης αριθ. 2084/1981 δυνάμει του οποίου η αιτούσα εκκλησία πούλησε στον Δήμο των Χανίων ένα οικόπεδο 4.231,75 τετραγωνικών μέτρων στο κέντρο της πόλης. Η εκκλησία των Χανίων εκπροσωπήθηκε στο συμβόλαιο αυτό από τον επίσκοπό της, διορισθέντα με απόφαση του ποντίφικα.

- το συμβόλαιο πώλησης αριθ. 53844/1981 δυνάμει του οποίου η αιτούσα εκκλησία - η οποία χαρακτηρίζεται ρητά νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και θρησκευτικό ίδρυμα της Καθολικής Εκκλησίας - αγόρασε ένα διαμέρισμα που βρίσκεται στο Μαρούσι, στα προάστεια της Αθήνας.

- το συμβόλαιο πώλησης αριθ. 1817/1992 δυνάμει του οποίου ο καθολικός καθεδρικός ναός της Αθήνας επώλησε ένα διαμέρισμα που βρίσκεται στην Αθήνα και του οποίου είχε

αποκτήσει την κυριότητα από δωρεά το 1980. Αυτή η συμβολαιογραφική πράξη μνημονεύει (α) την ίδρυση του πωλητή-καθεδρικού ναού το 1865 με μονομερή πράξη του επισκόπου της Σύρου και (β) το διάταγμα του ποντίφικα του 1973, δυνάμει του οποίου ο εκπρόσωπός της διορίστηκε σύμφωνα με τους κανόνες του καθολικού εκκλησιαστικού δικαίου. Στο συμβόλαιο αυτό προσαρτήθηκε ένα πιστοποιητικό του Υποθηκοφυλακείου Αθηνών με ημερομηνία 13 Ιουνίου 1997, που επιβεβαιώνει την μεταγραφή του σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία.

Σε όλα αυτά τα συμβόλαια γίνεται ρητή μνεία ότι ο αναλογών φόρος μεταβίβασης εισπράχθηκε νόμιμα. Επιπλέον, τα συμβόλαια αυτά έχουν όλα αυτά μεταγραφεί στα αρμόδια Υποθηκοφυλακεία. Εξάλλου, όπως προκύπτει από τις φορολογικές δηλώσεις, νόμιμα συμπληρωμένες και κατατεθειμένες από την αιτούσα εκκλησία για τα έτη 1994, 1995 και 1996, τα μισθώματα που προέρχονταν από την εκμίσθωση των ακινήτων που τής ανήκουν, από τα οποία ωρισμένα από τα πιό πάνω αναφερόμενα ακίνητα, αφαιρέθηκαν από τον φόρο εισοδήματος, εξαιτίας της ιδιότητας του ιδιοκτήτη ως θρησκευτικού νομικού προσώπου.

Εξάλλου, δύο κληρονομητήρια που εκδόθηκαν από τον γραμματέα του Πρωτοδικείου Αθηνών μετά από αίτηση του καθολικού καθεδρικού ναού της Αθήνας (το πρώτο) και την καθολική ενοριακή εκκλησία των Φηρών της νήσου Θήρας (το δεύτερο), βεβαιώνουν ότι οι εκκλησίες αυτές αναγνωρίστηκαν μοναδικοί κληρονόμοι ατόμων τα οποία απεβίωσαν το 1988 και το 1989 αντίστοιχα.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.

25. Ο εκλαμπρότατος Φραγκίσκος Παπαμανώλης προσέφυγε στην Επιτροπή στις 2 Αυγούστου 1994. Παρεπονείτο για την άρνηση των ελληνικών δικαστηρίων να αναγνωρίσουν στην Καθολική Εκκλησία της Παρθένου Μαρίας των Χανίων την νομική προσωπικότητα, η οποία άρνηση συνιστά μία προσβολή του δικαιώματός της στον σεβασμό της παρουσίας της. Επεκαλείτο τα άρθρα 6 § 1, 9 και 14 της Σύμβασης και το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1.

26. Η Επιτροπή δέχθηκε την αίτηση (αριθ. 25528/94) στις 15 Ιανουαρίου 1996. Στην έκθεση της 3 Σεπτεμβρίου 1996 (άρθρο 31), διαπιστώνει ότι ο αιτών ενεργεί μόνον ως εκπρόσωπος της Καθολικής Εκκλησίας της Παρθένου Μαρίας των Χανίων, και εκτιμά ότι είναι επομένως σκόπιμο να εξετάσει την αίτηση ως να είχε κατατεθεί από την ίδια την εκκλησία αυτή. Εφθασε στο ακόλουθο συμπέρασμα :

α) ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 9 της Σύμβασης λαμβανομένου μεμονωμένα (ομόφωνα).

β) ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 9 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης (με ψήφους ψήφους έναντι δέκα).

γ) ότι κανένα διακεκριμένο ζήτημα δεν τίθεται υπό το πρίσμα του άρθρου 6 τόσο λαμβανομένου μεμονωμένα όσο και σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης (με ψήφους δεκαεπτά έναντι έντεκα).

δ) ότι κανένα διακεκριμένο ζήτημα δεν τίθεται υπό το πρίσμα του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 τόσο λαμβανομένου μεμονωμένα όσο και σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης (με ψήφους είκοσι μία έναντι επτά).

Το πλήρες κείμενο της γνωμοδότησής της και των έξι χωριστών γνωμών που το συνοδεύουν έχει συναφθεί ως

παράρτημα στην παρούσα απόφαση¹.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑΤΕΘΕΙΣΕΣ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

27. Στο υπόμνημά της, η Κυβέρνηση καλεί το Δικαστήριο να “απορρίψει την αίτηση”.

28. Στο ακροατήριο, η αιτούσα εκκλησία ζήτησε από το Δικαστήριο να “δεχθεί την αίτησή της και να διαπιστώσει ότι υπήρξε παραβίαση των επικαλουμένων άρθρων”.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

I. ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

29. Η Κυβέρνηση αμφισβητεί την ικανότητα του Εκλαμπρότατου Παπαμανώλη, καθολικού επισκόπου των νήσων Σύρου, Μήλου και Θήρας και αναπληρωτή επισκόπου της Κρήτης, να εκπροσωπεί την αιτούσα εκκλησία και να προσφύγει έτσι στην Επιτροπή. Υπενθυμίζει ότι ο αββάς Ρούσσος ήταν εκείνος που διεξήγαγε τις επίδικες διαδικασίες ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Όμως, η εκκλησία των Χανίων δεν παρέσχε καμία εξήγηση αναφορικά με αυτήν την αλλαγή προσώπων. Αν ο Εκλαμπρότατος Παπαμανώλης κατέθεσε την αίτηση ως νόμιμος εκπρόσωπος του νομικού προσώπου της εκκλησίας, η αίτηση είναι απαράδεκτη αφού το νομικό πρόσωπο που αυτός υποστηρίζει ότι εκπροσωπεί δεν υφίσταται νόμιμα. Αν, αντιθέτως, αυτός ενήργησε

---

1. Σημείωση του γραμματέως : για λόγους πρακτικής φύσεως θα υπάρχει μόνον στην τυπωμένη έκδοση (*Recueil des arrêts et décisions*, 1997), αλλά οποιοσδήποτε μπορεί να το προμηθευτεί από την γραμματεία.

ως εκπρόσωπος μίας ένωσης προσώπων, και ειδικότερα της ενοριακής κοινότητας των πιστών που χρησιμοποιεί την εκκλησία αυτή για την λατρεία, θα έπρεπε να κριθεί ότι δεν υπήρξε εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων, αφού η κοινότητα αυτή δεν ολοκλήρωσε, στο όνομά της και σύμφωνα με το άρθρο 62 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, τις απαραίτητες ενέργειες για να απολαύσει μίας κατάλληλης έννομης προστασίας (παράγραφος 18 πύό πάνω).

30. Η Επιτροπή έκρινε σκόπιμο να εξετάσει την αίτηση σαν να είχε κατατεθεί από την ίδια την αιτούσα εκκλησία (παράγραφος 26 πύό πάνω) την οποία χαρακτήρισε "μη κυβερνητική οργάνωση" με την έννοια του άρθρου 25 της Σύμβασης.

31. Το Δικαστήριο θεωρεί επίσης ότι η καθολική εκκλησία των Χανίων προσέφυγε νόμιμα στην Επιτροπή μέσω του Εκλαμπρότατου Παπαμανώλη. Σημειώνει ως προς τούτο ότι ο ίδιος ο Αρειος Πάγος είχε ήδη κρίνει, μέσα στις αποφάσεις του με αριθμούς 142/1889 και 1099/1985, ότι ο καθολικός επίσκοπος που έχει την επιτροπεία των εκκλησιών της επισκοπείας του και οι αββάδες αυτήν των καθολικών μοναστικών ιδρυμάτων είναι οι μόνοι που νομιμοποιούνται να τα εκπροσωπούν στη δικαιοσύνη για οποιαδήποτε διεκδίκηση ή οποιοδήποτε ζήτημα που σχετίζεται με την περιουσία τους (παράγραφοι 21 και 23 πύό πάνω).

II. ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

32. Η αιτούσα εκκλησία υποστηρίζει ότι η άρνηση του Πρωτοδικείου των Χανίων δικάζοντας κατ'έφεση και του Αρείου Πάγου να την αναγνωρίσει ως υποκείμενο δικαίου ικανό να είναι διάδικος παραγνωρίζει τα άρθρα 6 και 9 της Σύμβασης και το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, το καθένα λαμβανόμενο είτε μεμονωμένα είτε σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης.

33. Αντίθετα με την Επιτροπή, το Δικαστήριο εκτιμά ότι τα παράπονα της ενδιαφερόμενης αναφέρονται κατά κύριο λόγο στον περιορισμό στην άσκηση του δικαιώματός της για πρόσβαση σε ένα δικαστήριο. Επομένως, θα εξετάσει κατ'αρχήν τα ζητήματα που σχετίζονται με το άρθρο 6 της Σύμβασης.

III. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 § 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

34. Οι εφαρμοστέες διατάξεις του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης έχουν ως εξής :

“Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή (...) υπό δικαστηρίου (...) το οποίο θα αποφασίση (...) επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως (...)”

35. Η αιτούσα εκκλησία ισχυρίζεται ότι η απόφαση του Αρείου Πάγου συνιστά μία απρόσμενη και αδικαιολόγητη μεταστροφή μίας νομολογίας που χρονογείται από περισσότερο από έναν αιώνα και που δεν έχει ποτέ αμφισβητήσει την νομική προσωπικότητα της Καθολικής Εκκλησίας γενικά ή των διαφόρων ενοριακών εκκλησιών ειδικότερα. Οτι η απόφαση αυτή αποδεικνύει εξάλλου μία επιλεκτική και μεροληπτική απονομή δικαιοσύνης γιατί στερεί οριστικά από την αιτούσα το δικαίωμα να είναι διάδικος προκειμένου να προστατεύσει την περιουσία της, για τον μόνο λόγο ότι υπηρετεί την καθολική θρησκεία.

Κατ'αυτήν, μία εκκλησία, όποιας θρησκείας και αν είναι, θα πρέπει να απολαμβάνει μίας προστασίας που προσιδιάζει στη φύση της και στην υπηρεσία για την οποία αυτή προορίζεται. Από

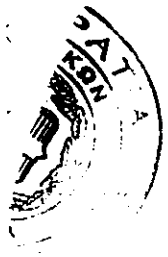

την πράξη της ίδρυσής της σύμφωνα με τους κανόνες της θρησκείας στην οποία είναι αφιερωμένη, μία εκκλησία όπως η αιτούσα παίρνει αυτόν τον χαρακτήρα του διηνεκούς που το δίκαιο αποδίδει κανονικά στα νομικά πρόσωπα. Δεν έχει επομένως ανάγκη να παρουσιάσει έναν τίτλο κτήσης της νομικής προσωπικότητας σύμφωνα με τις διατυπώσεις που προβλέπονταν από τον νόμο πριν την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα στην Ελλάδα ή μετά από αυτήν και μέσω των οποίων αναγνωρίζεται ως υποκείμενο δικαίου ένα σωματείο, μία αστική εταιρία ή ένα ίδρυμα.

Συνοπτικά, η αιτούσα, όπως όλες οι άλλες εκκλησίες που υπήρχαν στην Ελλάδα πριν την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα, έχουν μία νομική προσωπικότητα *sui generis*.

36. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η αιτούσα εκκλησία δεν απέκτησε *ipso facto* την νομική προσωπικότητα, αφού δεν τήρησε την σχετική εθνική νομοθεσία. Η προσωπικότητα αυτή δεν τής έχει παρασχεθεί ούτε δυνάμει του 3ου πρωτοκόλλου του Λονδίνου, γιατί η καθολική εκκλησία της Παρθένου Μαρίας επαναλειτούργησε το 1879, δηλαδή μετά την ψήφιση του πρωτοκόλλου αυτού και ενώ η Κρήτη ανήκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Εξάλλου, το πρωτόκολλο αυτό εγγυόταν μόνον την θρησκευτική ελευθερία των μειονοτήτων και δεν ρύθμιζε το ζήτημα των σχέσεων μεταξύ της Καθολικής Εκκλησίας που ήταν εγκατεστημένη στην Ελλάδα και του Κράτους.

Είναι βέβαιο ότι οι πολιτικές, θρησκευτικές ή άλλες ομάδες είναι ελεύθερες να καθορίσουν την εσωτερική διοίκηση και οργάνωσή του, αλλά σε ό,τι αφορά τις σχέσεις του με το Κράτος, είναι προφανές ότι οφείλουν να συμμορφωθούν με την εθνική νομοθεσία. Μόνον τα θεοκρατικά Κράτη επιτρέπουν στους εκπροσώπους της εκκλησίας να αγνοούν τους λαϊκούς νόμους και

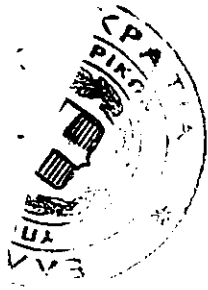

απονέμουν στην τελευταία κοσμικές εξουσίες παρά τον νόμο. Θα ήταν αδιανόητο να μπορούν απλά, κατά τρόπο απόλυτο, ορθόδοξοι ιερείς ή υπεύθυνοι διαφόρων θρησκειών και αιρέσεων να παρακάμπτουν τις διατάξεις που επιβάλλουν την απόκτηση αυτού του τύπου της νομικής προσωπικότητας.

Το ελληνικό νομικό σύστημα προσφέρει στις θρησκευτικές κοινότητες έναν επαρκή αριθμό δυνατοτήτων που τούς επιτρέπουν να οργανώνουν τις δραστηριότητές τους και επομένως να διαχειρίζονται πλήρως και αποτελεσματικώς τις σχέσεις τους με το εξωτερικό, και ειδικότερα να προστατεύουν δικαστικά την περιουσία τους που προορίζεται για την οικονομική υποστήριξη των στόχων τους ή για την λατρεία. Αυτά τα μέσα νομιμοποιούν τις θρησκευτικές κοινότητες να συστήνουν, με δική τους πρωτοβουλία, διακεκριμένα και ανεξάρτητα νομικά πρόσωπα, όπως είναι τα σωματεία, τα θρησκευτικά ιδρύματα και οι εταιρίες που αναφέρονται στο άρθρο 784 του Αστικού Κώδικα ή, αν δεν το επιθυμούν, να λειτουργούν ως ενώσεις προσώπων και να προστατεύουν τις περιουσίες τους δυνάμει αυτής της νομικής κατάστασης (άρθρα 61 του Αστικού Κώδικα και 62 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας).

Το γεγονός ότι η αιτούσα εκκλησία επέλεξε την λανθασμένη οδό για να υποστηρίξει ότι είχε αποκτήσει την νομική προσωπικότητα οφείλεται αποκλειστικά στην ευθύνη της θρησκευτικής κοινότητας στην οποία ανήκει, και οι ενδεχόμενες αρνητικές για τα συμφέροντά της συνέπειες - που είναι ούτως ή άλλως προσωρινές αφού όλες οι πιο πάνω αναφερόμενες δυνατότητες μένουν πάντοτε ανοικτές γι'αυτήν - δεν μπορούν να καταλογισθούν στο Κράτος.

37. Η Επιτροπή, η οποία κατέληξε στην παραβίαση του άρθρου 9 της Σύμβασης, σε συνδυασμό με το άρθρο 14, δεν

έκρινε απαραίτητο να τοποθετηθεί επί του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 6.

38. Στις αποφάσεις του Golder κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 21 Ιανουαρίου 1975 και Ashingdane κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 28 Μαΐου 1985 (série A no. 18, σελ. 18, § 36, και no. 93, σελ. 24-25, § 57), το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 6 § 1 εγγυάται στον καθένα το δικαίωμα στο να επιληφθεί ένα δικαστήριο οποιασδήποτε αμφισβήτησης σχετικής με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του αστικής φύσεως. Καθιερώνει έτσι το "δικαίωμα για ένα δικαστήριο", τού οποίου το δικαίωμα πρόσβασης, δηλαδή το δικαίωμα της προσφυγής στο πολιτικό δικαστήριο αποτελεί μία πλευρά.

Δεν πρόκειται όμως για δικαίωμα απόλυτο. Δεδομένου ότι από την ίδια την φύση του επιβάλλει μία ρύθμιση από το Κράτος, (το δικαίωμα) μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο περιορισμών, οι οποίοι δεν μπορούν πάντως να περιορίσουν την πρόσβαση κατά τρόπο ή σε βαθμό που το δικαίωμα να προσβληθεί στην ίδια την ουσία του.

39. Από την δικογραφία ενώπιον του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η νομική προσωπικότητα της Ελληνικής Καθολικής Εκκλησίας και των διαφόρων ενοριακών εκκλησιών δεν έχει ποτέ αμφισβητηθεί από την δημιουργία του ελληνικού Κράτους και εφεξής, ούτε από τις διοικητικές αρχές ούτε από τα δικαστήρια. Οι εκκλησίες αυτές - μεταξύ των οποίων και η αιτούσα - έχουν στο όνομά τους αποκτήσει, χρησιμοποιήσει και μεταβιβάσει ελεύθερα κινητά και ακίνητα πράγματα, συνάψει συμβάσεις και συμμετάσχει σε συναλλαγές κυρίως συμβολαιογραφικές, των οποίων η εγκυρότητα αναγνωρίσθηκε πάντοτε. Στο φορολογικό επίπεδο, αυτές έχουν εξάλλου τύχει των απαλλαγών που προβλέπονται από την ελληνική νομοθεσία περί φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και

των μη κερδοσκοπικών σωματείων (παράγραφοι 21 και 24 πιο πάνω).

40. Το Δικαστήριο δεν μπορεί να αποδεχθεί το επιχείρημα της Κυβέρνησης σύμφωνα με το οποίο η αιτούσα εκκλησία ώφειλε να προβεί στις αναγκαίες διατυπώσεις για να αποκτήσει κάποια από τις μορφές της νομικής προσωπικότητας που προβλέπονται από τον Αστικό Κώδικα, γιατί τίποτα δεν άφηνε να διαφανεί ότι μία ημέρα θα βρισκόταν στερημένη από την πρόσβαση σε ένα δικαστήριο για να υπερασπίσει τα δικαιώματά της αστικής φύσεως. Η πάγια νομολογία και διοικητική πρακτική δημιούργησαν, με το πέρασμα των χρόνων, μία νομική ασφάλεια, τόσο επί περιουσιακών ζητημάτων όσο και σε ό,τι αφορά το θέμα της εκπροσώπησης ενώπιον της δικαιοσύνης των διαφόρων καθολικών ενοριακών εκκλησιών, και στην οποία η αιτούσα εκκλησία μπορούσε βάσιμα να υπολογίζει. Ως προς το σημείο αυτό, το Δικαστήριο σημειώνει ότι εν προκειμένω ο Ειρηνοδίκης Χανίων δεν εξέτασε καθόλου το ζήτημα της νομικής προσωπικότητας (παράγραφος 9 πιο πάνω) και ο εισηγητής δικαστής του Αρείου Πάγου - στηριζόμενος πάνω στην καθιερωμένη νομολογία - είχε καλέσει τον τελευταίο να ακυρώσει την απόφαση του Πρωδικείου δικάζοντας κατ'έφεση (παράγραφος 12 πιο πάνω).

Όσο για την δυνατότητα, η οποία κατά την Κυβέρνηση υφίσταται πάντοτε, της αιτούσας εκκλησίας να αποκτήσει αυτήν την προσωπικότητα ή να συγκροτηθεί σε ένωση προσώπων για να είναι πλέον σε θέση να είναι διάδικος, σύμφωνα με το άρθρο 62 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, το Δικαστήριο συμμερίζεται τις επιφυλάξεις που διατυπώθηκαν από τους πληρεξουσίους της ενδιαφερόμενης : εκτός από τις δυσκολίες προσαρμογής μίας εκκλησίας σ'αυτόν τον τύπο των νομικών μορφών και τα

διαδικαστικά προβλήματα που θα μπορούσαν να προκύψουν με την ευκαιρία μίας αντιδικίας ενώπιον των δικαστηρίων, η καθυστερημένη τήρηση των σχετικών κανόνων του εσωτερικού δικαίου θα κινδύνευε να ερμηνευθεί σαν μία ομολογία ότι αναρίθμητες δικαιοπραξίες που έχουν συναφθεί στο παρελθόν από την αιτούσα εκκλησία δεν είναι έγκυρες. Επιπλέον, η απόφαση του Αρείου Πάγου θα καθιστούσε προβληματική την μεταβίβαση των περιουσιακών στοιχείων της τελευταίας σε ένα νέο νομικό πρόσωπο που θα υποκαθιστούσε την εκκλησία, η οποία ήταν μέχρι τότε ιδιοκτήτρια των περιουσιακών στοιχείων της.

41. Κρίνοντας ότι η αιτούσα εκκλησία ήταν ανίκανη να είναι διάδικος, ο Αρειος Πάγος δεν τιμώρησε μόνον την μη τήρηση μίας απλής διατύπωσης που είναι απαραίτητη για την προστασία της έννομης τάξης, όπως ισχυρίζεται η Κυβέρνηση, άλλα επέβαλε στην ενδιαφερόμενη και έναν πραγματικό περιορισμό που την εμπόδισε εν προκειμένω, και την εμποδίζει στο εξής, να ζητήσει από το δικαστήριο να λύσει οποιαδήποτε διαφορά σχετική με τα δικαιώματα κυριότητός της. Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο σημειώνει ότι στις 31 Μαΐου 1995, το Εφετείο Κρήτης, στηριζόμενο πάνω στην απόφαση του Αρείου Πάγου, απέρριψε δύο αγωγές της αιτούσας εκκλησίας κατά των μισθωτών ενός εμπορικού μισθίου του οποίου είναι ιδιοκτήτρια, για τον λόγο ότι αυτή στερείτο νομικής προσωπικότητας (παράγραφος 21 πιά πάνω).

42. Ομως ένας τέτοιος περιορισμός προσβάλλει την ίδια την ουσία του "δικαιώματος σε ένα δικαστήριο" της αιτούσας και εμπεριέχει επομένως παραβίαση του άρθρου 6 § 1 της Σύμβασης.

IV. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 14 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ, ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 6 § 1

43. Σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 14 της Σύμβασης,

“Η απόλαυση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που αναγνωρίζονται από την (...) Σύμβαση πρέπει να εξασφαλίζεται χωρίς καμμία διάκριση, βασιζόμενη ειδικότερα στο φύλο, την φυλή, το χρώμα, την γλώσσα, την θρησκεία, τις πολιτικές πεποιθήσεις ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την ένταξη σε μία εθνική μειονότητα, την περιουσία, την γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση.”

44. Η αιτούσα εκκλησία υποστηρίζει ότι υπήρξε θύμα μίας διάκρισης ασυμβίβαστης με την διάταξη αυτή, γιατί η στέρηση του δικαιώματός της να είναι διάδικος κατά την άποψή της βασίζεται αποκλειστικά στο κριτήριο της θρησκείας.

45. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι καμμία θρησκευτική κοινότητα στην Ελλάδα δεν έχει το δικαίωμα να συστήσει ένα νομικό πρόσωπο αυτομάτως χωρίς να συμμορφωθεί με τους νόμους του Κράτους. Οτι η αιτούσα εκκλησία δεν επικαλέστηκε καν ότι ήταν νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου του οποίου ένα από τα χαρακτηριστικά είναι η σύστασή του δυνάμει ενός νόμου που προβλέπει τους σκοπούς του, τις αρμοδιότητές του και τον τρόπο της διοίκησης και της λειτουργίας του. Ακόμη και η Ορθόδοξη Εκκλησία, η οποία είναι παρούσα στην Ελλάδα από τον πρώτο αιώνα, δεν θεωρήθηκε *ipso jure* νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου. Το νομικό καθεστώς της, η οργάνωσή της και ό,τι αφορά την λειτουργία της έχουν καθορισθεί από περισσότερες νομικές

διατάξεις, από τις οποίες η πλέον σημαντική είναι ο νόμος 590/1977 σχετικά με τον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος (παράγραφος 19 πιο πάνω). Ομως η διοικητική ενότητα της Καθολικής Εκκλησίας θα ήταν δύσκολα συμβατή με τις υποχρεώσεις που επισύρει στην Ελλάδα η νομική προσωπικότητα δημοσίου δικαίου, όπως στην περίπτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας, και ειδικότερα την αποδοχή του γεγονότος ότι η κυβέρνηση, η διοίκηση και τα δικαστήρια παρεμβαίνουν στην διαχρονική οργάνωση και λειτουργία της τελευταίας. Εξάλλου, η νομική προσωπικότητα δημοσίου δικαίου της οποίας απολαμβάνει η Εκκλησία της Ελλάδος προκύπτει από τις στενές και πολύ παλαιές σχέσεις μεταξύ της τελευταίας και του Κράτους, η συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών του οποίου είναι ορθόδοξοι. Σε ό,τι αφορά την νομική προσωπικότητα δημοσίου δικαίου της εβραϊκής κοινότητας στην Ελλάδα, αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι αυτή δεν αποτελεί μόνον μία θρησκευτική οργάνωση, αλλά μία ένωση προσώπων που διοικούν τα ίδια τις υποθέσεις τους και που μοιράζονται μεταξύ τους κοινά σημεία μεταξύ των οποίων και τη θρησκεία.

46. Η Επιτροπή, καταλήγοντας στην παραβίαση του άρθρου 9 σε συνδυασμό με το άρθρο 14, δεν έκρινε απαραίτητο να τοποθετηθεί στο έδαφος του άρθρου αυτού σε συνδυασμό με το άρθρο 6 της Σύμβασης.

47. Το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί του ζητήματος αν η νομική προσωπικότητα δημοσίου δικαίου ή αυτή του ιδιωτικού δικαίου θα άρμοζε καλύτερα στην αιτούσα εκκλησία ούτε να παροτρύνει την ίδια ή την ελληνική κυβέρνηση να αρχίσει ενέργειες ενόψει της απονομής της μίας ή της άλλης. Το Δικαστήριο περιορίζεται στο να διαπιστώσει ότι η αιτούσα εκκλησία, ιδιοκτήτρια του οικοπέδου της και των κτιρίων του,

εμποδίστηκε από το να προσφύγει στη δικαιοσύνη για να τα προστατεύσει ενώ η ελληνική εκκλησία και η εβραϊκή κοινότητα μπορούν να το πράξουν για να προστατεύσουν τα δικά τους χωρίς καμμία διατύπωση ή ενέργεια.

Λαμβάνοντας υπόψη το συμπέρασμά του κάτω από το άρθρο 6 § 1 της Σύμβασης, το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε επιπλέον παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 6 § 1, γιατί δεν προβλήθηκε καμμία αντικειμενική και εύλογη δικαιολογία για μία τέτοια διαφορά μεταχείρισης.

V. ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΩΝ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ 9 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΚΑΙ 1 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΑΡΙΘ. 1, ΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΑ Ή ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 14 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

48. Η αιτούσα εκκλησία προβάλλει μία παραβίαση του δικαιώματός της στην ελευθερία της θρησκείας και του δικαιώματός της στον σεβασμό της περιουσίας της. Επικαλείται αντίστοιχα τα άρθρα 9 της Σύμβασης και 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 λαμβανόμενα είτε μεμονωμένα είτε σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης. Τα άρθρα 9 της Σύμβασης και 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 ορίζουν :

Άρθρο 9 της Σύμβασης

“1. Οποιοδήποτε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία της αλλαγής της θρησκείας ή της πεποίθησης, καθώς και την ελευθερία της εκδήλωσης της θρησκείας ή της πεποίθησης ατομικά ή

συλλογικά, δημοσίως ή ιδιωτικώς, με την λατρεία, την διδασκαλία, τις πρακτικές και την τήρηση των τύπων.

2. Η ελευθερία της εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων δεν μπορεί να αποτελέσει το αντικείμενο άλλων περιορισμών εκτός από εκείνους που προβλέπονται από τον νόμο και αποτελούν μέτρα αναγκαία, μέσα σε μία δημοκρατική κοινωνία, για την δημόσια ασφάλεια, την προστασία της δημόσιας τάξης, της υγείας ή της ηθικής, ή στην προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών του άλλου."

Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1

"Οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Κανείς δεν θα στερείται της περιουσίας του εκτός αν πρόκειται για λόγους δημόσιας ωφελείας και κάτω από τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από τον νόμο και από τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου.

Οι προηγούμενες διατάξεις, πάντως, δεν θα θίγουν με οποιονδήποτε τρόπο το δικαίωμα ενός Κράτους να θέσει σε ισχύ τους νόμους που κρίνει αναγκαίους προς ρύθμιση της χρήσης αγαθών σύμφωνα με το δημόσιο συμφέρον ή προς εξασφάλιση της καταβολής των φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων."

Υπό το πρίσμα των άρθρων 9 της Σύμβασης και 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 λαμβανομένων μεμονωμένα, η αιτούσα

εκκλησία υποστηρίζει ότι η άρνηση να της αναγνωρισθεί η νομική προσωπικότητα για να μπορέσει να προσφύγει στη δικαιοσύνη για την προστασία των περιουσιακών στοιχείων της, ακόμη και αν αυτά δεν προορίζονται άμεσα για μία θρησκευτική δραστηριότητα, προσβάλλει την ελευθερία της θρησκείας της και την αποστερεί από οποιαδήποτε δυνατότητα να προσφύγει στα δικαστήρια σε περίπτωση αυθαίρετης αφαίρεσης της νομής των περιουσιακών στοιχείων της ή σε περίπτωση απαλλοτρίωσης. Σε σχέση με το άρθρο 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με τα πιο πάνω αναφερόμενα άρθρα, υπογραμμίζει ότι απετέλεσε το αντικείμενο μίας διάκρισης βασισμένης πάνω στη θρησκεία.

49. Η Επιτροπή δέχθηκε την παραβίαση του άρθρου 9 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 αλλά δεν δέχθηκε την παραβίαση του άρθρου 9 λαμβανομένου μεμονωμένα, και δεν έκρινε απαραίτητο να τοποθετηθεί επιπλέον ως προς τα υπόλοιπα άρθρα.

50. Λαμβάνοντας υπόψη τα συμπεράσματά του που αναγράφονται στις παραγράφους 42 και 47 πιο πάνω, το Δικαστήριο καταλήγει ότι δεν συντρέχει λόγος να αποφανθεί επί των παραπόνων βάσει των άρθρων αυτών.

VI. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 50 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

51. Σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 50 της Σύμβασης,

“Αν η απόφαση του Δικαστηρίου κρίνει ότι μία απόφαση που έχει ληφθεί ή ένα μέτρο που έχει διαταχθεί από μία δικαστική αρχή ή από οποιαδήποτε άλλη Αρχή ενός συμβαλλόμενου μέρους αντίκειται εν όλω ή εν μέρει προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την (...) Σύμβαση, και αν το εσωτερικό δίκαιο του εν λόγω συμβαλλόμενου μέρους

δεν επιτρέπει παρά κατά τρόπο ατελή την επανόρθωση των συνεπειών της απόφασης αυτής ή του μέτρου αυτού, η απόφαση του Δικαστηρίου χορηγεί εν ανάγκη στο αδικηθέν μέρος δίκαιη αποζημίωση.”

A. Υλική ζημία

52. Η αιτούσα εκκλησία ζητεί το “συμβολικό” ποσό των 5.000.000 δραχμών για την πληρωμή των δαπανών που είναι απαραίτητες για την επαναφορά του εξωτερικού τοίχου στην αρχική κατάστασή του και για την επανόρθωση ενός μέρους της ζημίας την οποία υπέστη μετά την απόφαση του Αρείου Πάγου, και ειδικότερα την απόρριψη από το Εφετείο Κρήτης μίας αγωγής που επεδίωκε την απόδοση ενός ακινήτου που είχε εκμισθώσει.

53. Η Κυβέρνηση θεωρεί το ζητούμενο κονδύλιο δυσανάλογο και υπερβολικό.

54. Κατά τον εκπρόσωπο της Επιτροπής, θα πρέπει να επιδικασθούν στην αιτούσα μία αποζημίωση που να στοχεύει στην αποκατάσταση του εξωτερικού τοίχου καθώς και ένα ποσό για ηθική βλάβη.

55. Αποφαινόμενο κατά δίκαιη κρίση, το Δικαστήριο επιδικάζει στην ενδιαφερόμενη το σύνολο του ζητουμένου κονδυλίου για την υλική ζημία την οποία αυτή υπέστη εξαιτίας της αδυναμίας να παραστεί ενώπιον της δικαιοσύνης για να επιτύχει την αποκατάσταση του εξωτερικού τοίχου.

B. Εξοδα και δικαστική δαπάνη

56. Για τα έξοδα και τις δικαστικές δαπάνες με τα οποία επιβαρύνθηκε ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, και στη συνέχεια

αιτούσα εκκλησία, μέσα σε τρεις μήνες, 5.000.000 (πέντε εκατομμύρια) δραχμές για την υλική ζημία και 5.908.000 (πέντε εκατομμύρια εννιακόσιες οκτώ χιλιάδες) δραχμές για έξοδα και δικαστικές δαπάνες.

β) ότι τα ποσά αυτά θα προσυξάνονται με ένα απλό επιτόκιο 6% τον χρόνο από την λήξη της πιά πάνω προθεσμίας και μέχρι την καταβολή.

Συντάχθηκε στα γαλλικά και στα αγγλικά, και στην συνέχεια δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Μέγαρο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο Στρασβούργο, στις 16 Δεκεμβρίου 1997.

Rudolf BERNHARDT
Πρόεδρος

Herbert PETZOLD
Γραμματέας

Ακριβής μετάφραση από το συνημμένο
έγγραφο στα γαλλικά και τα αγγλικά.

Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 1998

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετροτσόπουλος